

La vall de Dosrius al tercer mil·lenni aC. Dues formes diferents de tractar la mort

IMMA BASSOLS FERNÁNDEZ

GRUP D'HISTÒRIA DEL CASAL. MATARÓ

CENTRE D'ESTUDIS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE MATARÓ

1. La prehistòria als voltants de Dosrius

Dosrius i els seus entorns més propers tenen abundants i evidents signes de la prehistòria que s'estén per tot el territori català.

Presenta unes tímides pinzellades de neolític antic a diversos rocams de la Serra Polsaruda. I també ofereix un clar testimoni d'una necròpolis de neolític mig a Can Rogent. El període que va del neolític mig fins arribar a les portes del bronze inicial compta amb interessants vestigis, com el dolmen de Ca l'Arenes I, els menhirs de Can Freginals (Villalba Sasserra, a tocar amb Dosrius), la Pedra Llarga, així com també l'hipogeu megalític de la Can Mar-

torell. En aquest grup cronològic, i ben a prop el terme de Dosrius, comptem amb la roca insculturada del Turó dels Castellans (Argentona). Just a la fi de la Prehistòria, també hi ha restes d'enterraments de la cultura del Camps d'Urnes pels mateixos verals de la Serra Polsaruda.

No oblidem el grup de jaciments dels quals hem perdut la seva petjada. Em refereixo als que Marià Ribas cita al seu llibre *Canyamars Prehistòric. Del Neolític a la Primera Edat del Ferro* i que abastaven una ampla forquilla cronològica entre el Neolític a la Primera Edat del Ferro.

Sempre que parlem de prehistòria a Dos-

Ca l'Arenas I. Procés d'excavació. 2006. (Fotografia I. Bassols)

Ca l'Arenas I. Equip d'excavació. 2006. (Fotografia I. Bassols)

rius, ens centrem en la Prehistòria Recent que s'inicia amb el Neolític fins arribar a la Protohistòria (l'època frontissa amb la Història Antiga). Podem dir, també, que som orfes de qualsevol vestigi previ al Neolític. Val a dir que el nombre de vestigis paleolítics a Catalunya són comptats.

Per tot això, es pot aventurar que la implantació de l'agricultura al Neolític antic va permetre un augment demogràfic que hores d'ara es tradueix en el nombre de jaciments trobats d'aquest període a tot Catalunya. Sense anar més lluny, al Maresme, comptem amb el jaciment dels Rocs d'en Sardinyà a Vilassar de Dalt, els Rocs de Sant Magí a Sant Andreu de Llavanes i els fons de cabanes trobades al carrer d'en Xammar a Mataró.

A l'any 1962, Miquel Tarradell proposa una implantació lenta del nou model socioeconòmic que suposa l'adopció de l'agricultura que es tradueix en dos moments evolutius:

La primera és la dels habitants de les coves, que podem identificar sobretot per la mena de terrissa que fabricaren, i que foren probablement més aviat pastors que no pagesos... La segona, molt més marcadament agrícola, la civilització dels pagesos del pla...

En el cas dels Rocs d'en Sardinyà, els Rocs de Sant Magí, i uns quants dels jaciments trobats a la Serra Polsaruda com L'Avenc i el Cau de la Serra Polsaruda, són mostres de diversos moments del neolític antic. La fase més antiga del Neolític Antic la representa els Rocs d'en Sardinyà amb ceràmica atribuïda a la fàcies cardial, mentre que la resta dels jaciments relatats pertanyen a una fase més evolucionada epicardial.

Es poden relacionar aquests jaciments amb la presència de pastors i pagesos cavernícoles, tal com proposava en Miquel Tarradell. És a dir, pobladors de zones altes que dominaven essencialment el pasturatge, sense descartar l'explotació agrícola.

La troballa dels fons de cabana i el clot d'emmagatzematge detectats al turó del nucli antic de Mataró, al carrer d'en Xammar, no desdii amb la proposta que realitza Miquel Tarradell en fer referència neolític antic com el moment dels de pagesos cavernícoles. Es tracta d'un jaciment del neolític antic de la fàcies cardial en un promontori de la plana litoral que coexisteix en paral·lel a l'ocupació de zones altes de muntanya com és el jaciment dels Rocs d'en Sardinyà.

L'ús de terrenys agrícoles de forma intensiva arriba durant el Neolític mig. Entenem que l'home ha deixat de viure a la muntanya i el pasturatge deixa de ser el seu principal *modus vivendi*. Les evidències, però, d'aquests pobladors de les planúries es fan paleses a través dels llocs on enterraven, és a dir, de les necròpolis. Els nomenats pagesos del pla que esmenta Miquel Tarradell s'adscriuen al grup cultural batejat com el de sepulcres de fossa.

Ca l'Arenas I, restaurat. 2007. (Fotografia I. Bassols)

Dosrius amb les seves riques valls interiors és un lloc propici per a què el pagès del pla s'hi instal·lés. A Can Rogent s'han conservat un grup de sis enterraments en sepulcres de fossa que, probablement, formarien part d'una necròpolis més extensa. Aquestes comunitats agrícoles estaven ben implantades en el territori vallesà. No molt lluny de Dosrius, a la Roca del Vallès a finals del segle passat es va localitzar la necròpoli del Camí de Can Grau. A la plana litoral, comptem en troballes esparses, pot ser la més representativa, per ser una de les excavacions més deganes de l'arqueologia catalana de principis del segle XX, és la necròpolis de la Bòbila Robert a Vilassar de Dalt.

L'acabament de la tradició neolítica i la progressiva implantació de la metal·lúrgia com a novetat tecnològica i també com a nou estadi cultural ha estat motiu de forta discussió atès que arqueològicament han sorgit diversos dilemes per entendre com va evolucionar el neolític vers els calcolític fins arribar a l'inici de l'Edat del Bronze. Els primers autors en parlar d'aquestes dificultats van ser Josep Tarrús amb el

seu article «Consideracions sobre el Neolític Final – Calcolític a Catalunya (2500-1800 aC)» a l'any 1985, i Araceli Martín en l'article «Els grups del Neolític Final, Calcolític i Bronze Antic. Els inicis de la metal·lúrgia» a l'any 2003. En els darrers anys, Xavier Clop *et al.* (2008, 47) es qüestionen la utilitat del terme calcolític com un pas intermedi entre el neolític final i el Bronze Inicial, atès que l'adopció d'una metal·lúrgia primigènia s'ha atribuït també a grups del Neolític Final.

Tant Josep Tarrús com Araceli Martín constaten que al final del Neolític Mig es van donar uns graduals canvis climàtics que van empènyer progressivament a la població a tornar a les parts alteroses i viure de forma predominant de les pastures. Així, al paratge del Coll a Llinars del Vallès es va localitzar un fons de cabana amb cultura material de la fàcies veraziana, típica del Neolític Final. A Dosrius, aquest fenomen es detecta de forma clara amb l'aparició de les primeres construccions megalítiques. De nou, els vestigis localitzats són majoritàriament elements funeraris, per bé que també hi ha altres

elements complementaris que no solament són indicadors de la presència d'aquestes tombes monumentals.

El fet de retornar a zones alteroses no implica necessàriament un retrocés cultural. Al contrari, es formen grups de pasturatge organitzats i especialitzats amb una tendència jerarquitzant de la societat, on destaquen petits cabdills. La vida comunal compartida dels pagesos del pla queda enrere. En un moment donat aquests grups organitzats en llinatges es reuneixen per a erigir construccions megalítiques que necessitaven d'un important nombre de ma d'obra, com per exemple el cromlec de Pins Rosers (Llinars del Vallès) o les tombes megalítiques que majoritàriament s'ubiquen en zones alteroses.

El III mil·lenni aC és un moment de mudança, entre el neolític mig florent dels pagesos del pla i l'Edat del Bronze, on es torna a ocupar el pla de forma més intensa i extensivament, es un mil·lenni de gran agitació. El fenomen megalític iniciat entre el V - IV mil·lenni aC a l'Albera, arriba de retruc al III mil·lenni aC a la Serralada Litoral amb formes evolucionades i més tardanes, la majoria de les quals dedicades a enterraments. El testimoniatge de la cultura del neolític final arriba també a la Serralada de forma molt tímida. I a partir de la segona meitat del III mil·lenni es diversifiquen les formes d'enterraments amb noves tipologies, com per exemple els paradòlmens, els hipogeus i els hipogeus dolmènics. A més, és el moment que es detecta la irrupció de la cultura campaniforme, que, en part, reocupen antigues construccions dolmèniques.

A Dosrius tenim diversos exemples de construccions de la primera meitat del III mil·lenni aC, destaquen el dolmen de Ca l'Arenes I, el menhir de la Pedra Llarga; mentre que pertanyent ala segona meitat del III mil·lenni aC destaca la cova hipogeu amb entrada dolmènica de Can Martorell. Tant el dolmen de Ca l'Arenes I com l'hipogeu de Can Martorell correspo-

nen a dos llocs d'enterraments amb una significació ben dissemblant.

2. Ca l'Arenes i La Costa de Can Martorell o la Vinya d'en Tit dos models diferents del tractament funerari.

Ca l'Arenes I ha estat catalogada com a petita galeria catalana. La seva arquitectura no genera cap mena de dubte i, mercès a aquesta estructura s'ha pogut datar de forma relativa de la primera meitat del III mil·lenni aC. Malauradament l'excavació no ha permès extreure material orgànic que permetés l'aplicació de la tecnologia radiocarbònica tradicional per a datar el jaciment.

S'ha conservat l'estructura de la cambra, la qual es troba coberta per una gran llosa cobertora, que es troba sustentada per una ampla llosa capçalera i dues lloses laterals a banda i banda. Compta amb els bastidors de la porta d'entrada i un enllosat al terra. El corredor ha quedat desdibuixat, es conserven dues lloses a banda i banda, en un punt on el pendent possiblement hagi contribuït a la mala conservació del punt d'entrada a l'interior del dolmen. Quant al túmul, hom pot observar una estructura al cantó sud-oest del dolmen. Es pot afirmar que el túmul no es circular, sinó que només ocupa 180° del conjunt, atès que el dolmen es situa en un pendent progressiu del turó, així, les lloses de la cambra i del corredor a nord-est són d'una notable mida, queden ben ancorades al subsòl, i estan gairebé cobertes pel pendent.

No s'han exhumat restes òssies a l'interior de la cambra. Les característiques del subsòl granític de ben segur han fet impossible la seva conservació. Atenent a d'altres models en zones properes, es deuria tractar d'un enterrament d'unes poques persones que deurién tenir una significació en la comunitat que va erigir el monument funerari, esdevenint els dòlmens un signe de diferenciació i estratificació social incipient.

Ca l'Arenas I, restaurat. 2007. (Fotografia I. Bassols)

Els megàlits han estat revisitats en el temps, ja Maluquer de Motes (1945, p. 140 i sg.) ens recorda una sèrie de dòlmens dels quals s'observen restes molt posteriors a la dels seus constructors, tot recollint el testimoni de diversos autors, alguns d'ells actius a la primera meitat del segle XX. Un exemple relativament proper seria el dolmen de Serra l'Arca del Montseny, on també aparegué ceràmica enquadada en el Bronze Final. En el cas de Ca l'Arenes I, d'entre els pocs materials trobats al seu interior, hi ha una olleta de base plana i fragments de rebuig de bronze. Aquests indicis els enquadrem dins l'Edat del Bronze Inicial. Serien indicadors d'una reutilització de l'espai construït uns quants segles abans.

La importància d'aquesta olleta de base plana és que van poder-se observar restes de pigment a les seves parets internes. Això, ens fa pensar que estem davant un ús ritual de l'olleta i un tracte especial en els enterrats en un moment de l'Edat del Bronze Inicial, malgrat que no haguem trobat les restes òssies.

També, la reutilització de l'espai funerari seria motiu pel qual no hem trobat cap aixovar relacionat amb els enterrats pels constructors del megàlit. És a dir, els que posteriorment van utilitzar el mateix dolmen van remoure les restes prèvies que no els mereixien el seu interès.

Es pot concloure que la vida útil dels dòlmens no sempre és uniforme, però en la majoria dels casos s'ha donat una concurrència, i fins i tot, saqueig del seu interior. En el cas de Ca l'Arenes I, tenim constància que a la primera meitat del segle XIX va tenir el seu atractiu per als picapedres i els carboners.

Ca l'Arenes I va ser un exemple de lloc d'enterrament que va perdurar en els segles, esdevenint un monument funerari amb usos ben habituals com tants d'altres dòlmens on s'hi enterraven els membres de la comunitat de forma natural i ordinària.

Al terme municipal de Dosrius hi ha un altra jaciment que evidencia una situació ben diferent a la de Ca l'Arenes I. Val a dir

que cronològicament és un jaciment uns quants segles més modern, s'enquadra dins la segona meitat del III mil·lenni aC. Tot i ser també un enterrament col·lectiu, el nombre d'enterrats és molt superior als dels dòlmens de la Serralada Litoral.

Contràriament a Ca l'Arenes I, s'han trobat abundants restes òssies. La particularitat rau en què el sepulcre va ser excavat en un punt on el granit conté forces línies de fractura i amb un caràcter altament disgregant en el qual es formaren dipòsits d'argila que permeteren la conservació de les restes orgàniques.

Un grup de geomorfòlegs (Roqué, C, *et al.* 2011, p. 342) va destacar que la Costa de Can Martorell es podia considerar pròpiament un hipogeu artificial, totalment creat per la ma de l'home, en comparació amb altres jaciments com la Roca Foradada de La Roca del Vallès o la Roca Foradada de Vallromanes, les cavitats dels quals consideren d'origen natural (tafonis).

Amb aquests trets va ser possible que l'home de finals del III mil·lenni aC triés aquell espai per fer un monument funerari col·lectiu de gran cabuda. Es va excavar un espai interior a la roca amb un passadís acabat amb una cambra circular. L'entrada estava senyalitzada amb unes lloses megalítiques de petites dimensions que feien les funcions de porta d'entrada així com assenyalaven l'evidència del sepulcre.

La fragilitat de la pròpia roca va fer que la volta de coberta s'esfondrés un cop el jaciment havia arribat al màxim del seu ús. Per això, el jaciment ha pogut arribar als nostres dies intacte, podent recuperar a l'entorn de 200 individus aproximadament. Crida l'atenció que aquest sepulcre col·lectiu compta amb un aixovar molt pobre per no dir nul. Certament que hi restes animals que semblen indicar un ritual, una ofrena. D'entre el material destaca la presència de 68 puntes de fletxa utilitzades (no estaven a l'interior de car-

caixos), es sospita que es trobaven allotjades als cossos d'uns grup d'enterrats.

L'estudi antropològic ens informa que hi havia un cert equilibri de sexes, i el grup més important era el compost pels adults (de 20 a 40 anys). No obstant i això també és de notar la presència d'un grup de la franja d'edat juvenil i d'un altre infantil que no es poden deixar de banda. També es va deduir que era un grup ben alimentat amb escasses malalties, en tot cas havien sobreviscut a lesions que tant podien fruit d'activitats quotidianes com d'altres enfrontaments.

Entre els pocs materials arqueològics, destaca cinc fragments d'un mateix atuell que s'adscriuen a la fàcies campaniforme, estil pirinenc, un material que s'adiu al període que indica la cronologia absoluta obtinguda del jaciment.

En el ventall del III mil·lenni aC comptem amb dos tipus de sepulcres ben diferents amb continguts també força dispars. En un mil·lenni observem moments de canvi de costums i també de moments truculents. L'hipogeu paradolmènic de la Costa de Can Martorell ha estat definit per l'equip multidisciplinar que dirigí Oriol Mercadal (Mercadal, O. ed. 2003) com un exemple del resultat d'un conflicte bèl·lic.

Oriol Mercadal i Bibiana Agustí (2006) es plantejen la problemàtica del registre de la violència a nivell arqueològic. La detecció de les diverses formes de violència en la prehistòria ha començat a valorar-se com una realitat davant un grup de jaciments paradigmàtics, sent un d'ells l'hipogeu de Dosrius.

3. Mort i violència al III mil·lenni aC al voltant de Dosrius

En el decurs d'un mil·lenni, hom pot observar dues formes de tractament del món funerari. El megalitisme a la Serralada Litoral viu una etapa florent en el qual evolucionen les formes devers d'altres. Així, a la Serralada Litoral, a la primera meitat del mil·lenni es dona un devessall

Hipogeu paradolmènic de Can Martorell. (Fotografia: D. Daví, publicada a Bassols et al. 2019).

de galeries catalanes, com Ca l'Arenes I, Pedra Arca (Villalba Sasserra), Can Gol I i Can Gol II (La Roca del Vallès), la Cabana del Moro (La Roca del Vallès), la Roca d'en Toni (Vilassar de Dalt), Can Gurri (Vallromanes), Castellruf (Santa Maria de Martorelles). Mentre que en la segona meitat es construeixen, els sepulcres col·lectius són de major cabuda i prenen formes alternatives als tradicionals dòlmens, per bé que els dòlmens continuen en us. Aquestes formes alternatives són ben diverses: el paradolmen del Cau de la Mostela (Llinars del Vallès); els hipogeus de les Coves de Can Nadal II i III (Vilanova del Vallès), la Pedra Foradada (La Roca del Vallès), La Pedra Foradada del Turó del Tàvec (Vallromanes), la cripta sepulcral Mar i Muntanya (Alella); els hipogeus paradolmènics de la Cova de Can Nadal I (Vilanova del Vallès) i la Costa de Can Martorell; els abrics sepulcrales de la Cova de la Granota, la Cova d'en Pau i la Cova d'en Joan (tots tres a Vilassar de Dalt); i un sepulcre col·lectiu indeterminat de Can Cues (Alella).

Es denota que en transcórrer el temps

durant aquest mil·lenni es produeix un augment de les necessitats funeràries i una adaptació al que la pròpia naturalesa de l'entorn ofereix. A banda de donar-se canvis en la tradició funerària, d'enterraments col·lectius selectius a enterraments col·lectius més amplis, és ben cert que la població augmenta. És possible que l'exploració del territori alterés de la Serralada Litoral hagi a un màxim esplet. Això explicaria la necessitat d'aprofitar els elements naturals per a practicar enterraments col·lectius de més cabuda.

El cas de la Costa de Can Martorell a Dosrius és un model que indica que les necessitats de la comunitat que el va construir va superar les seves expectatives. L'excavació va determinar un moment en què s'enterraven gradualment individus a mesura que hi havia necessitat. Sobtadament, aquest vestigi funerari es va veure sobrepasat amb l'enterrament d'un grup important de la població de la comunitat que construí l'hipogeu paradolmènic. Dels dos-cents individus aproximats, un grup important va ser enterrat a resultes d'un enfrontament o com-

Vista longitudinal de Can Martorell. (Fotografia: D. Daví, publicada a Bassols et al. 2019).

bat entre comunitats rivals. Aquest enfrontament va delmar greument la població d'aquest grup, tant que, com bé apunten els seus excavadors, va suposar un desequilibri per al relleu generacional de la comunitat. Hi ha evidència que la seva defunció no va ser causada per malaltia o epidèmia, era una població ben alimentada i en bon estat de salut.

Detectar actes de violència a nivell arqueològic ha estat un nou repte per els investigadors. Lull *et al.* (2006, p. 100) proposa que en les manifestacions indicadores de violència es poden distingir entre «efectes», «medis» i «representacions». Sent els efectes els indicis de patiment en els individus, com és per exemple contusions que poden causar la seva mort; pel que fa als mitjans ens centràrem amb les puntes de fletxa, per exemple, inserides en parts anatòmiques del cos dels individus; o bé, la construcció de palissades al poblat; i finalment, les representacions de la violència, en pintures rupestres. És important retenir que per a tenir en compte manifestacions violentes, ha d'existir recurrència, per descartar els casos accidentals.

A nivell de representacions no comptem amb massa vestigis a Catalunya, tanmateix a Capçanes (Priorat), en concret a l'abric de La Vall II, se'n presenta una notable pintura rupestre, com a exemple de massacre d'uns guerrers sobre un grup de cossos d'homes abatuts que ha estat interpretat com a sacrifici o execució d'un grup tribal. Estem davant una escenificació d'un grup post-paleolític que evidencien actes violents.

Daniel Daví (2019) ens recorda que els pobles primitius contemporanis són una font d'informació interessant, en especial, per entendre els seus enfrontaments amb altres grups. Les tècniques per abatre la tribu enemiga varia segons la tradició de cada societat primitiva. Uns grups donaran més valor a l'enfrontament del cos a cos, i d'altres prendran unes altres tàctiques d'escaramussa en la distància fent ús dels arcs. En certa manera el recull de tradicions d'aquestes societats primitives que ara van desapareixent ens donen un imatge del que podria succeir durant la prehistòria.

Lull *et al.* (2006, 95 i seg.) associen la

Can Martorell durant l'excavació. (Fotografia: D. Daví, publicada a Bassols et al. 2019).

violència física amb les relacions poder, i també a nivell econòmic, amb relacions de propietat, i aquesta noció de propietat, es trobaria lligada en les relacions de producció dominants en cada moment històric. No es tracta només d'un fet individual, sinó també en relació a un grup social. En aquest cas, el III mil·lenni aC és un moment en què la jerarquització de les societats va augmentant. L'economia de pasturatge ha de ser prou elaborada per a sostenir grups tribals cada cop més grans. Ens aquests moments de dona l'entrada a noves tecnologies, amb una metal·lúrgia incipient. El control del territori i de les fonts de producció, amb un augment de població generarien tensions, especialment a partir del segona meitat del III mil·lenni aC.

Soriano *et al.* (2015, 170 i seg.) assumeixen una generalització de les tensions, i per tant, de la violència entre grups prop de Dosrius, més enllà de l'exemple de la Costa de Can Martorell. Estudiant els materials descoberts a les galeries catalanes de Can Gol I i can Gol II (La Roca del Vallès) aprecien una reutilització dels dòl-

mens amb la detecció de restes pertanyents a la fàcies campaniforme, en concret, puntes de fletxa amb aletes i peduncle, de la mateixa tipologia que les trobades a l'hipogeu de la Costa de Can Martorell. L'estudi detallat de les peces demostren que no foren dipositades com a aixovar, ja que es troben trencades per el seu ús, de la mateixa manera que les 68 puntes de sageta d'aletes amb peduncle del jaciment de la Costa de Can Martorell. Arribats a aquest punt, Soriano, *et al.* (2015, 177) es plantegen si els exemples de violència detectats de Can Gol I, Can Gol II i la Costa de Can Martorell es poden prendre com un acte de guerra, que podria ser endèmic, o bé, una escaramussa ocasional. No obstant, també recorden l'associació del grup campaniforme com un grup guerrer. Tanmateix, no tenim, hores d'ara, evidències suficients de guerres endèmiques al nord-est de la península, és a dir, d'enfrontaments i escaramusses generalitzades com succeeix a l'altra banda dels Pirineus. Mercadal i Agustí (2006,39) ens recorden la migradesa dels jaciments amb indicis de violència en aquesta àrea, tot i que alguns d'ells són

d'una importància cabdal, com el jaciment de San Juan Ante Portam Latinam (Laguardia, Rioja alavesa).

4. A tall de cloenda

La tradició funerària és canviant en el transcurs d'un sol mil·lenni aC. No obstant això, el que sacseja l'ordre del que suposa l'ús funerari de la zona és que el jaciment de la Costa de Can Martorell evidencia l'existència d'un enfrontament violent entre comunitats.

El jaciment de Ca l'Arenes I suposa un ús corrent de l'enterrament, i malgrat la migradesa de la cultura material exhumada, es pot entendre que se'n produïen pràctiques rituals, com és l'ús d'ocre en la base d'una olleta trobada a la porta de la cambra. L'hipogeu paradolmènic de la Costa de Can Martorell també conté possibles pràctiques rituals, encara que minses per el volum del sepulcre col·lectiu. Aquestes pràctiques rituals consisteixen en l'ofrena d'animals domèstics trobats a l'interior de la cambra. També sorprèn la migradesa de l'aixovar funerari en relació al nombre d'individus comptabilitzats.

El megalitisme de la Serralada Litoral va evolucionant formalment, passant de les estructures funeràries clàssiques a les formes alternatives a partir de les segona meitat del III mil·lenni aC, que en alguns casos, mantenen feblement lloses megalí-

tiques per fer tancament de espais naturals semi-closos, com és el paradolmen del Cau de la Mostela II a Llinars del Vallès. L'hipogeu paradolmènic de Can Nadal I (Vilanova del Vallès) aprofitaria un rocam amb una cavitat d'origen natural, acabada d'agençar i amb unes lloses que tancarien l'espai i marcarien el punt d'entrada. En canvi, l'hipogeu paradolmènic de la Costa de Can Martorell va ser una construcció funerària totalment fabricada per la ma de l'home, des de la construcció de la cambra fins al posicionament de les lloses en el seu punt d'entrada.

Tots aquests espais permeten una major cabuda d'individus, respecte dels dòlmens construïts majoritàriament a la primera meitat del III mil·lenni aC. Per bé que a la Costa de Can Martorell es detecta una sobreutilització de l'espai per unes circumstàncies tràgiques que va patir la comunitat que el va bastir. I tanmateix, també es detecta la continua utilització dels vells dòlmens més enllà de la seva construcció. És així que dòlmens com Can Gol I i Can Gol II (La Roca del Vallès), o bé, el de Can Gurri (Vallromanes), així com ca l'Arenes I (Dosrius) demostren posteriors ocupacions perdurant els usos funeraris d'aquestes construccions.

A Ca l'Arenes I es registra una reutilització probablement a l'edat del Bronze Inicial, tanmateix no significa que en gairebé

*Selecció de puntes de fletxa d'aletes i peduncle de Can Martorell. Museu de Mataró.
(Fotografia: D. Daví, publicada a Bassols et al. 2019).*

un mil·lenni de diferència, no haguessin existit altres ocupacions com la pertanyent a la cultura campaniforme que els darrers usuaris s'encarreguessin d'esborrar-ne les traces. Però, tant Can Gol I, Can Gol II com Can Gurri, són tres dòlmens on s'evidencia la presència campaniforme, amb materials diversos, entre ells també puntes de sagetes d'aletes amb peduncle utilitzades que presumiblement es trobarien allotjades als cossos dels individus enterrats.

El grup campaniforme també present a la Costa de Can Martorell es caracteritza per ser un grup de gran jerarquització social, amb uns cabdills que acostumen a ser enterrats amb materials de prestigi. El dolmen de Can Gurri s'hi trobà una punyal de llengüeta; i en general la ceràmica campaniforme és una ceràmica de luxe, exclusiva de les elits. Els enterraments de prestigi estan associats a cabdills guerrers, quedant el paper de la dona desdibuixat a les nostres contrades. En canvi, a l'àrea de Madrid, s'ha estudiat un grup de tombes femenines amb material campaniforme en diversos jaciments, en què algunes d'elles se signifiquen per tenir objectes de prestigi i que, per tant, també formarien part de les elits (Liesau, *et al.*, 2015, p. 121). No obstant, a Catalunya és habitual la reutilització de dòlmens per part d'individus associats a la fàcies campaniforme.

La Costa de Can Martorell no evidencia un sepulcre d'una elit sinó un sepulcre col·lectiu, que en un moment donat, enterra un grup important de la comunitat, on no es pot deduir la presència de cabdills, sinó d'una part substancial d'una comunitat. L'equilibri de sexes enterrats, però el més important, el rang d'edats dels individus enterrats, no deixen cap mena de dubtes, d'un tractament igualitari d'un grup de persones que van caure en un enfrontament.

Durant el període campaniforme a la Serralada Litoral s'ha detectat per un cantó

l'ús dels vells dòlmens com a enterraments de uns pocs individus i, per altra cantó, l'ús dels enterraments col·lectius en sepultures alternatives com és el cas de jaciments com el Cau de la Mostela II i l'hipogeu paradolmènic de la Costa de Can Martorell. A mena d'hipòtesi, es podria suggerir que els cabdills o elits d'aquestes comunitats serien enterrats en els vells dòlmens esdevenint enterraments individualitats amb el seu aixovar. La resta de membres de la comunitat campaniforme podrien estar enterrats en sepulcres col·lectius. Al Cau de la Mostela II els enterrats comptaven amb una aixovars relativament rics, mentre que a l'hipogeu paradolmènic de la Costa de Can Martorell, escassament trobem restes pertanyents als individus enterrats. La manca d'aixovar associat als cossos enterrats a la Costa de Can Martorell suggereix que els individus enterrats possiblement, o bé, no formessin part de les elits de la comunitat, o bé, que l'enterrament s'hagués fet de forma precipitada sense donar lloc a adornar i acompanyar els cossos amb les seves pertinences.

Hores d'ara, resta una incògnita deduir el motiu de l'enfrontament violent. Hom pot pensar que davant un moment de canvi, el moment final del III mil·lenni aC, just entrant a l'Etapa de l'Edat de Bronze es van produir fortes friccions entre les comunitats. L'Edat del Bronze representa un moment de nous canvis econòmic-socials, ja que es torna a ocupar el pla i a practicar l'explotació agrícola intensiva i extensiva de les terres fèrtils. La vida del pasturatge especialitzat dels grups campaniformes de finals del III mil·lenni aC deurién viure fortes tensions, amb escaramusses per poder compartir les zones alteroses així com els accessos a l'aigua, confluint a nous canvis en els modus de subsistència dels grups, que no podrien sostenir les velles estructures econòmiques abocades a l'enfrontament continu.

En un mil·lenni la Prehistòria de les nostres contrades va sofrir uns canvis radi-

cals i unes vicissituds força agitada. A Dosrius, compta dins d'aquest III mil·lenni aC, entre el neolític final i calcolític, just abans de l'inici de l'Edat del Bronze, d'uns jaciments cabdals que generen dubtes i posen en qüestió aspectes importants d'aquesta societat que coneixem més pels seus sepulcres que per els seus pobles.

Bibliografia

BASSOLS, I. - DAVÍ, D. - FONT, J.O. - LLEONART, R. - LOU, T. (2019). *Dòlmens i menhirs entre la Tordera i el Besòs. El grup megalític del Maresme i el Baix Vallès*. Monografies, núm. 13. Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques. Universitat de Barcelona, p. 390.

BASSOLS, I. - DAVÍ, D. - LLEONART, R. - LOU, T. (1998). «El Cau de la Serra Polsaruda i altres abrics de Montalt durant la prehistòria (el Maresme)». *Laietania*, núm. 11. Mataró, p. 5-70.

BOSCH, J.M. - CHINCHILLA, J. - MERCADAL, O. - TARRÚS, J. (1993). «El paradolmen de Tafania (Ventalló)». *Cypsela*, X, Girona, p. 33-50.

CLOP, X. - SAÑA, M. - TERRADAS, X. (2008). «Algunes consideracions entorn al temps en el mesolític, neolític i calcolític de Catalunya». *Cypsela*, núm. 17. Girona, p. 35-50.

DAVÍ, D. (2019). «L'hipogeu de la Costa de Can Martorell i la guerra a la prehistòria a través de l'etnologia». *Laietania*, núm. 20. Mataró, p. 83-93.

LIESAU, C. - BLASCO, C., RIOS, P. - FLORES, R. (2015). «La mujer en el registro funerario campaniforme y su reconocimiento social». *Trabajos de Prehistoria*, núm. 72. Madrid, p. 105-125.

LULL, V. - MICÓ, V. - RIHUETE-HERRANDA, C. - RISCH, R. (2006). «La investigación de la violencia: una aproximación desde la ar-

queología». *Cypsela*, núm. 16. Girona, p. 87-108.

MALUQUER de MOTES, N. (1945). «Las culturas hallstáticas en Cataluña». *Empuries*, núm. 7. Barcelona, p. 115-184.

MARTÍN, A. (2003). «Els grups del neolític final, calcolític i bronze antic. Els inicis de la metal·lúrgia». *Cota Zero*, núm. 18. Vic, p. 76-105.

MERCADAL, O. (ed) (2003). «La Costa de Can Martorell (Dosrius, el Maresme)». *Laietania*, núm. 14. Mataró, p. 256.

MERCADAL, O. - AGUSTÍ, B. (2006). «Comportaments agressius a la prehistòria recent. La desmitificació del bon salvatge». *Cypsela*, 16. Girona, p. 37-49.

POU, R., MARTÍ, M. (2005). «Les restes del neolític antic al carrer d'en Xammar (Mataró)». *Laietania*, núm. 16. Mataró, p. 9 - 24.

TRIBAS, M. (1994). *Canyamars prehistòric. Del Neolític a la Primera Edat del Ferro*. Mataró, p. 66.

ROQUÉ, C. - LINARES, R. - RODRIGUEZ, R. - ZARROCA, M. (2011). «Granite caves in the north-east of the Iberian Peninsula: artificial hypogea versus tafoni». *Zeitschrift für Geomorphologie*. Vol. 53, 3. 2011, p. 341-364.

SORIANO, I. - GIBAJA, J.F. - VILA, L. (2015). «Open Warfare or odd skirmish? Bell beaker violence in north-eastern Iberian Peninsula». *Oxford journal of archaeology*, 34 (2). Oxford, p. 157-183.

TARRADELL, M. (1962). *Les Arrels de Catalunya*. Barcelona, p. 292.

TARRÚS, J. (1985). «Consideracions sobre el neolític final -calcolític a Catalunya (2500-1800 aC)». *Cypsela*, núm. 5. Girona, p. 47-57.